

Secció oberta

L'Onze de Setembre de 1714, un conflicte internacional
en el temps de les gasetes

per Jaume Guillamet i Lloveras

Catedràtic de periodisme de la Universitat Pompeu Fabra

Aquest text correspon a una conferència pronunciada per l'autor amb motiu de la Conferència 2002 de l'Associació Internacional d'Estudis de la Comunicació (IAMCR-AIERI-AIECS), celebrada a Barcelona, organitzada per l'Institut de la Comunicació de la Universitat Autònoma de Barcelona.

El dia 24 de juliol, en ocasió dels atemptats recents de l'11 de setembre de 2001 a Nova York, es va dur a terme una sessió titulada *Tres 11 de setembre en la història de la comunicació*, organitzada conjuntament per la Secció d'Història de l'AIECS i l'Associació d'Historiadors de la Comunicació Social, celebrada a la Universitat Pompeu Fabra, amb la col·laboració de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona. L'aportació catalana fou a càrrec de Jaume Guàrdia, amb el títol d'«11 de setembre de 1714: "la fi de la nació catalana". Un conflicte internacional en el temps de les gasetes».

1. Introducció

A primera hora de la tarda de l'11 de setembre de 2001, de seguida de conèixer els atemptats terroristes esdevinguts a Nova York, es van suspendre a Barcelona i altres poblacions els actes oficials de celebració de la festa coneguda com la Diada Nacional de Catalunya.

Les celebracions catalanes del dia 11 de setembre evoquen uns fets de 1714, fa quasi tres-cents anys: el final de l'heroica resistència de la ciutat de Barcelona davant de les tropes franceses i espanyoles del rei Felip V de Borbó, que ocuparen finalment la ciutat en aquest dia que simbolitza «la fi de la nació catalana», en expressió d'un historiador.¹

La data de l'11 de setembre de 1714 marca la fi de l'antiga independència de Catalunya en el si de la Corona d'Aragó. El comte de Barcelona va ser des del segle XII rei d'Aragó, com a titular d'una monarquia que agrupava el Principat de Catalunya i els regnes d'Aragó, Mallorca i València. La unió de les corones d'Aragó i Castella, al segle XV, va mantenir el respecte de les institucions i legislacions corresponents, fins al final de la Guerra de Successió (1702-1714), en què Espanya fou per primer cop sotmesa a la unificació i centralització política d'acord amb el model francès de la monarquia absoluta.

La data de l'11 de setembre de 1714 és, també, la referència inicial del ressorgiment polític i social de l'autonomia de Catalunya en la història moderna i contemporània.

La sala on aquest matí ens trobem correspon a la línia de la muralla sud d'aquella Barcelona. Molt a prop d'aquí, en el subsòl de l'antic

1. Salvador SANPERE Y MIQUEL, *Fin de la nación catalana*, Barcelona, 1905.

mercat central del Born, s'han descobert les ruïnes intactes d'un barri que va haver de ser destruït pels seus propis habitants al final d'aquella guerra.

2. Guerra entre potències

L'11 de setembre de 1714 és el final d'una guerra de successió al tron d'Espanya —el seu guanyador és el primer avantpassat dinàstic de l'actual rei—, però és sobretot la torna d'una guerra entre les grans potències mundials del segle XVIII:

— La monarquia hispànica és la potència decadent, malgrat ser l'imperi més gran del món conegut, gràcies a les seves possessions a Amèrica, un continent encara nou i en gran part desconegut.

França i Anglaterra són les noves potències emergents que volen controlar la successió espanyola.

— A la mort sense descendents de Carles II, el darrer monarca de la dinastia dels Àustria, la corona d'Espanya és per a un nét de Lluís XIV, «el rei sol»: Felip d'Anjou, que esdevé Felip V de Castella i Felip IV de Catalunya i Aragó. Reuneix les Corts catalanes a Barcelona (1701-1702), després de contraure matrimoni a la vila fronterera de Figueres.

— Anglaterra no vol que l'imperi espanyol caigui sota la influència francesa i dóna suport a les aspiracions de Carles d'Àustria, germà petit de l'emperador del centre i est d'Europa, en una coalició internacional que inclou Holanda, formada l'any 1702.

— La guerra comença el 1702, Carles III fa un primer setge i bombardeig de Barcelona el 1704 i un segon i definitiu el 1705, després del qual hi reuneix les Corts catalanes i hi posa la seva capital de guerra.

— La Corona d'Aragó, encapçalada per Catalunya, fa costat a Carles III, tot i haver acceptat inicialment el regnat de Felip V i haver-ne obtingut concessions avantatjosos en les reunions de Corts.

— La conversió de Carles en emperador d'Àustria i Hongria, a la mort del seu germà Josep (1711), fa canviar d'opinió a Anglaterra i, des de 1712, els catalans queden finalment abandonats a la seva sort.

— Des de juliol de 1713, en què marxen les últimes tropes imperials, fins al dia 11 de setembre de 1714, Barcelona resisteix amb les seves úniques forces el setge borbònic. Després, Felip V suprimeix les institucions polítiques de Catalunya i de la Corona d'Aragó, que sotmet a un règim centralista i uniforme, segons les lleis de Castella.

La Guerra de Successió fou també «un sagnant conflicte civil», ja que castellans, andalusos, gallecs i bascos s'alinearen decididament amb Fe-

lip V, mentre que «catalans, valencians, aragonesos i mallorquins» ho feien amb l'arxiduc Carles.²

3. El temps de les gasetes

La publicació de periòdics havia estat molt irregular durant el segle XVII i en aquests primers anys del segle XVIII hom assisteix a novetats molt importants, que no es poden deslligar del desenvolupament de la Guerra de Successió.

És el temps de les gasetes, periòdics oficials que tenen l'exclusiva de les notícies i militars, excepte a Anglaterra, on la derogació de la «licensing act» (1695) estableix per primera vegada a Europa un règim de llibertat d'impremta que permetrà el desenvolupament lliure de la premsa.

Els ritmes i intensitats diferents amb què les primeres modalitats de la premsa informativa s'estaven desplegant a Europa expliquen aquestes diferències. Des que els anys 1605 i 1609 havien aparegut els primers periòdics setmanals a Estrasburg i Wolfenbuttel —fins al 1694 no es coneix un periòdic aparegut a Boston, encara colònia britànica a Amèrica del Nord—, els governs reservaven la publicació de les notícies polítiques i militars per a les gasetes oficials i limitaven l'autorització de periòdics a publicacions culturals, sotmeses a censura.

A la monarquia espanyola tot just el 1696 es publica setmanalment —i des de 1697 amb aquest nom— la *Gaceta de Madrid*, que tenia un primer precedent mensual de 1661. Segueix el model de la *Gazette de Renaudot*, des de 1631 instrument principal d'una poderosa premsa d'Estat característica de la Il·lustració francesa. El fraccionament polític d'Alemanya havia afavorit una intensa publicació de gasetes setmanals als diversos estats i l'aparició, molt aviat, dels bisetmanaris, trisetmanaris, quadrisetmanaris i, fins i tot, diaris a la ciutat de Leipzig (1660-1665), també sotmesos a l'autorització i la censura dels diversos poders territorials. A Anglaterra, la supressió definitiva de la censura i de l'autorització prèvia de periòdics, el 1695, acabava de donar un fort impuls al primer desenvolupament de la premsa política i informativa.

Les primeres passes de la premsa a la monarquia espanyola són tardanes i s'havien produït a Catalunya, durant els anys d'adhesió voluntària a la monarquia francesa de Lluís XIII, en ocasió de l'anomenada Guerra dels Segadors (1640-1652-1659), tan ben estudiada per John Elliot.³ Al costat de la traducció al català i al castellà de nombrosos exemplars de la *Gazette fran-*

2. Ricardo GARCÍA CÁRCCEL, *Felipe V y los españoles. Una visión periférica del problema de España*, Barcelona, 2002, p. 55-113.

3. J. H. ELLIOT, *La revolta catalana, 1598-1640: Un estudi sobre la decadència d'Espanya*, Barcelona, 1966; *La rebelión de los catalanes (1698-1640)*, Madrid, 1986.

cesa, de les *Nouvelles ordinaires des divers endroits* i d'altres relacions i fulls de notícies procedents sobretot de París, hi ha almenys un cas que revela un projecte de periodicitat setmanal: la *Gazeta* (1641), de l'impressor Jaume Romeu, traducció al català de la de la cort francesa, que ha estat considerada com la primera publicació periòdica a Catalunya i, de retruc, a Espanya.⁴

Fins a l'11 de setembre de 1714 —amb l'excepció d'un edicte restrictiu de 1621 i de la llicència establerta durant l'annexió a França des de 1640—, no va ser necessària cap llicència «pera estampar llibres o fulls volants a Catalunya, sempre entenent en coses no religioses, que en aquesta hi era pel demunt la vigilància y espurgació, mes no l' permís y llicència estipulada, del Tribunal de la Inquisició, y abans que ell encara una vella constitució de Catalunya prohibint disputar los dogmas de la Fé catòlica», com ha explicat el primer historiador del periodisme català, Josep Pella i Forgas.⁵

Durant els segles XVI i XVII, els impressors de Barcelona havien gaudit de més llibertat que els de les ciutats dependents del Consell de Castella, on Felip II havia endurit el 1558 les disposicions dels Reis Catòlics de 1502, que consideraven estrangers els impresos editats a la Corona d'Aragó i a Navarra. Per les mateixes dates, les Corts catalanes havien convidat, el 1542, «los Estampers en estampar molts llibres en lo Principat de Cathalunya y Comtats de Roselló y Cerdanya».

Dins d'aquesta «llibertat catalana» d'impremta, es pot parlar de l'existència documentada i continuada de fulls periòdics setmanals de notícies a Barcelona des de 1684, entre els quals destaquen tres sèries de *Noticias Generales de Europa venidas a Barcelona* pels correus de Flandes (1684-1702), Itàlia (1684-1690) i França. L'impressor de moltes d'aquestes és Rafael Figueró, a qui Carles III atorgarà el 1706 un privilegi reial per a l'edició de la *Gazeta de Barcelona*, que serà l'òrgan oficial del pretendent fins al 1712 i, fins a l'agost de 1714, de la defensa de Barcelona.

La Guerra de Successió té un efecte principal en la primera evolució de la premsa a Espanya: confirmar l'adopció del model francès de premsa informativa d'Estat en règim de privilegi i monopoli. Felip V dona l'impuls definitiu a la *Gaceta de Madrid*, en confirmar a Juan de Goyeneche el privilegi d'impressió (1701), amb un text que posa de relleu «l'interès del rei per conservar el monopoli informatiu sobre qüestions polítiques»,⁶ i Car-

4. Paul J. GUINARD, *La presse espagnole de 1737 a 1791: Formation et signification d'un genre*, París, Centre de Recherches Hispaniques, 1973, p. 111-112; María Dolores SÁIZ, *Historia del periodismo en España. I: Los orígenes. El siglo XVIII*, Madrid, Alianza Universidad, 1983, p. 42-46; Henry SCHULTE, *The Spanish Press, 1470-1966*, Urbana, 1968, p. 74. Vegeu també Jaume GUILLAMET, *Els orígens de la premsa a Catalunya: Catàleg de periòdics antics (1641-1833)*, Arxiu Històric de la Ciutat, Arxiu Municipal de Barcelona, 2003.

5. J. PELLA I FORGAS, 1879, p. 26-37.

6. M. D. SÁIZ, 1983, p. 47-70. Per a més informació, J. PÉREZ DE GUZMÁN, *Bosquejo histórico-documental de la Gazeta de Madrid: Escrito al entrar en el IV siglo de su existencia y para solemnizar la declaración de la mayoría del Rey Don Alfonso XIII*, Madrid, Imprenta sucesora de M. de Minuesa de los Ríos, 1902, p. 70-71.

les III crea en les mateixes condicions la *Gazeta de Barcelona*, a càrrec de l'impressor reial Rafael Figueró (1706).⁷

L'interès per les notícies procedents de França i el compromís d'Anglaterra en la guerra d'Espanya tenen també relació amb l'aparició a Londres del que és considerat el primer diari anglès, el *Daily Courant* (1702-1735). Publicat per Samuel Buckley —«un empresari perspicaç i oportunista»—,⁸ tot i ser considerat com «fonamentalment una gaseta, amb molt poc de la mena de material que avui trobem en un diari», fa present per primera vegada aquella distinció entre fets i comentaris que tant ha caracteritzat el periodisme anglosaxó.⁹ Com a més avançada, la premsa anglesa serà la més dinàmica en el tractament de la guerra. El 1712 a Londres hi ha deu periòdics, que sumen una difusió estimada en quaranta mil exemplars.¹⁰

4. La *Gazeta de Barcelona* i *Diario del Sitio de Barcelona*

La principal casa impressora de Barcelona durant la guerra és la de Rafael Figueró, pare i fill, que reben el 2 de gener de 1706 el privilegi reial per a tota mena d'edicions informatives, però que ja el 1704 signaven les seves edicions com a impressors reials. El mateix Carles III reconeix els serveis prestats des de quaranta anys enrere a tots els seus avantpassats en el tron, inclosos els primers anys de regnat de Felip V, en els següents termes: «como también durante el tiempo de la ilegítima intrusión del Duque de Anjou, en el qual se mostraron con la enteresa correspondiente a la fidelidad devia professarnos».¹¹ Com els altres deu impressors co-

7. J. GUILLAMET, 2003, p. 35-38 i 332-333.

8. Anthony SMITH, *The Newspaper: An International History*, Londres, Thames and Hudson, 1979, p. 52-53.

9. Ídem: Buckley anuncia en el primer número la seva intenció de «donar notícies, donar-les diàriament i de manera imparcial», en els anys que la premsa política d'opinió també creix de manera ràpida i intensa. El mateix Smith a George BOYCE, Jame CURRAN i Pauline VINGATE [ed.], *Newspaper History, from the seventeenth century to the present day*, Londres, Constable i Califòrnia, Sage Publications, 1978, p. 159, reproduïx el text del primer número on el diari afirma que «només publicarà els fets, suposant que l'altra gent és capaç de fer les reflexions per si mateixa».

10. George WEILL, *El periódico: Orígenes, evolución y función de la prensa periódica*, Mèxic, Uteha, 1994, p. 42-48. L'original francès d'aquesta obra és de 1938.

11. L'any 1701, Figueró publica successivament dues relacions del viatge des de França del nou rei Felip V i del seu casament a Figueres: «Noticia venida a Barcelona por correo extraordinario a 1 de Febrero 1701 en que se prosigue la real jornada del Rey nuestro Señor Don Felipe Quinto (que Dios guarde) y se refieren las públicas Demonstraciones de Alegria, que se executaron en la Corte de Madrid Miércoles 26 de Enero de este presente Año, por el feliz anuncio de la llegada a Irún de su Magestad Católica», de quatre pàgines; «Relacion sucinta del feliz arribo a Barcelona de los Serenísimos Don Felipe de Borbon y Doña Maria Luisa Gabriela de Saboya, Monarcas de las Españas, nuestros Reyes y Señores (que el Cielo guarde y prospere) y de sus reales bodas; descrivese como en epilogo la festiva pompa con que fueron festejados Sus Magestades por la fidelidad y amor de los catalanes con la sagrada circunstancia de averse hecho la translacion del incorrupto cuerpo del glorioso Arçobispo de Tarragona, hijo y Obispo de Barcelona, San Oleguer», de vint-i-quatre pàgines.

neguts de Barcelona durant aquests anys,¹² els Figueró editaren tota mena de fulletons i fulls informatius, però destaquen tant pel gran nombre dels primers com per la funció oficial assumida en els segons.

Rafael Figueró —de qui Pella i Forgas parla com a «renomat editor de Barcelona que per sas impressions á las mellors de Venecia y Lió igualava»—¹³ serà el principal impressor d'aquests anys, tant pel que fa a les relacions oficials de les distintes batalles, com amb la creació de la primera *Gazeta de Barcelona*. És probable que Pella i Forgas es refereixi a Rafael Figueró fill —nascut el 1669 de la unió de Rafael Figueró pare i la filla del també impressor Jolís—, que de jove havia fet un llarg viatge de formació per l'estranger i va incorporar després al negoci familiar una fundició de tipus.¹⁴ Amb data de 2 de gener de 1706, el rei Carles III, arxiduc d'Àustria, va atorgar a Rafael Figueró i Rafael Figueró i Jolís «el título de nuestro Impresor Real, con la facultad de imprimir Gazetas, Papeles políticos, de Estado, Relaciones de Servicios» i altres, amb prohibició expressa que ho fes cap altre impressor sense el seu consentiment, per un període de deu anys.¹⁵

La *Gazeta de Barcelona*, de la qual es coneix l'origen el 1706 i es conserven exemplars dels períodes 1708-1710 i 1713-1714, té caràcter oficial i es converteix en el diari del setge i defensa de la capital de Catalunya en el combat final de la guerra. La seva aparició regular setmanal està documentada l'any 1708, del qual se'n conserva el número 39, corresponent al 16 d'octubre. És una publicació de quatre pàgines numerades, amb el títol de presentació tipogràfica variable, però només excepcionalment en tipus destacats.

Per primera vegada entre les gasetes conegudes a Barcelona, aquesta incorpora la numeració de les edicions i inclou informació pròpia de la ciutat, com a última notícia, amb la mateixa data d'aparició. La notícia més antiga està datada a Viena el 27 d'agost i és la reproducció del «Diario de las marchas y disposiciones que el Señor Mariscal de Campo General Conde de Heister hizo para atacar al Exército Rebelde en Ungría, contra el qual consiguió la Victoria ya publicada». La informació local, que ocupa una pàgina i mitja del total de quatre, és una ressenya de les activitats dels reis a Barcelona, les distincions atorgades i altres notícies que arriben a la ciutat; s'hi anota que fa molts dies que no hi ha correus d'Itàlia.

La *Gazeta de Barcelona* de Figueró, per primera vegada, pot ser con-

12. Francesc Guasch, Bartomeu Giral, F. Avinyó, Corcuellar, Cormellas, F. Avinejó, M. Gelabert, J. Llopis, J. P. Martí i Carlos Tristán. Vegeu R. M. ALABRUS, 2001, i M. T. PÉREZ PICAZO, 1966.

13. J. PELLA I FORGAS, 1879, p. 59.

14. Miquel GONZÁLEZ Y SUGRAÑES, *Contribució a la història dels antics Gremis dels Arts y Oficis de la Ciutat de Barcelona*, vol. 2, Barcelona, 1918, p. 144.

15. Ídem, vol. 2, p. 133-142.

siderada una publicació pròpia i no una simple traducció d'altres. Seguint els models de París i ara també de Madrid, per primera vegada s'edita a Barcelona un periòdic que és òrgan d'un govern amb seu a la mateixa ciutat, almenys mentre duri la guerra. És la primera ocasió que s'assaja a Barcelona el model genuí de gasetta, segons Renaudot el va definir tres quarts de segle abans a París. Al peu d'impremta —«Con licencia y privilegio. Barcelona: Por Rafael Figueró, Impresor del Rey nuestro Señor, año 1708»—, s'ampliarà l'any 1710 la referència a Figueró com a impressor, també, «de la Santa Cruzada» i aquest anirà anunciant en successius números que també té a la venda diversos llibres i fulls volants, com «la Relación del feliz Viage, y sumptuosa Entrada de la Reyna nuestra Señora en esta Corte de Barcelona» o «Missales, Breviarios y Diurnos, de nueva Impresión, con todos los Santos nuevos».

Dels números conservats de 1709, es comprova que aquest any la periodicitat és més irregular i dilatada, però es manté el caràcter de gasetta oficial, amb una informació àmplia datada a Barcelona, seu de la cort, que sovint comença dient que «Sus Magestades gozan (a Dios gracias) cabal salud y asisten con mucha frecuencia a los Oficios Divinos y Sermones en la iglesia de Santa Maria del Mar» (28 de febrer de 1709). És el número 7 i el retard encara és imperceptible, però el 24 de desembre només n'hauran sortit vint-i-vuit dels cinquanta-dos corresponents a les setmanes de l'any. Al número 23 (29 de setembre) hi ha notícies datades sis dies abans a Girona i tres dies abans a Balaguer, mentre va augmentant l'espai de notícies del Govern datades a Barcelona, que el 27 d'agost de 1710 ja arriba a ocupar tres de les quatre pàgines de la gasetta. La col·lecció d'aquest any indica un retard superior en la numeració: el 10 de setembre tot just se'n publica el 20 i fins al 16 de desembre no n'apareix el 21.

L'any 1713, amb l'abandó dels reis i dels exèrcits imperials, tot mantenint la mateixa presentació, el periòdic perd la condició de gasetta oficial i es converteix en el diari del setge, sense una capçalera pròpia. En endavant presentarà un únic text sense datar, enriquit en ocasions amb la reproducció de cartes i altres documents. Es reproduïx en el número 1 un text oficial en català, però és una excepció. A partir del número 3, el títol serà sempre *Continuacion del diario del sitio de Barcelona*. En sortiran disset números fins al 22 de desembre, amb una regularitat quasi setmanal, en alguns casos amb vuit pàgines.

El 1714 es publicaran vint-i-quatre números més, amb renovada regularitat quasi setmanal i doble nombre de pàgines en els darrers. Al número 22, de 26 de febrer, al peu d'impremta s'indica que la gasetta és «Impresa por mandamiento del Excelentísimo y Fidelísimo Consistorio». El número 42 i últim és datat el 23 d'agost de 1714, vint dies abans de l'ocupació de la ciutat per les tropes de Felip V.

5. La guerra de l'opinió. Els fulletons

És també, encara, el temps dels fulletons. És, encara, el temps de la publicística d'opinió que, des del segle xv, precedeix el desenvolupament de la premsa periòdica. L'opinió i la propaganda tenen una funció important a la guerra, de manera diferent a Anglaterra —on partidaris i contraris a la intervenció s'expressen lliurement a la naixent premsa política, en un règim polític basat en la dialèctica de dos partits, conservador i radical—, que a la resta de potències on no hi ha altra propaganda que la utilitzada i controlada pel Govern. No estaria del tot d'acord amb qui diu que «la publicística desempeñaba en la sociedad estamental, el mismo o semejante papel que en la burguesa el periódico»,¹⁶ però sí que a l'Espanya d'aquells anys els fulletons, libels, manifestos i fulls volants ocupaven una part de l'espai propi d'una premsa d'informació i d'opinió que ja existia, lliurement, a Anglaterra, bé que no pas a França.

Els dos-cents setanta-quatre fulletons catalogats per Pérez Picazo¹⁷ responen a cinc tipologies: els al·legats jurídics llargs en prosa, les peces populars curtes en prosa o vers, les gasetilles informatives, els libels sovint difamatoris en prosa o en vers i els fulletons polèmics breus en prosa. En varien les mides, l'expressió i l'objectiu, però en tots els casos es tracta de publicacions d'agitació i de propaganda de cada un dels dos bàndols enfrontats, borbònics i austriacistes. D'acord amb les quatre categories establertes per l'autora, els fulletons produïts pel clergat i per les classes mitjanes són més argumentats i elaborats que els produïts per la noblesa i per la massa popular. Els dels nobles són emfàtics i estirats i els del poble, directes i descordats, però els uns i els altres són força simples. Almenys cinquanta-cinc dels dos-cents setanta-quatre fulletons d'aquest primer catàleg són editats a Catalunya, vint-i-dos dels quals per Rafael Figueró.

Rosa Maria Alabrús,¹⁸ a partir d'estudis posteriors, informa que n'hi ha, almenys, entre setze i setanta-nou per any, que el 1705 és el de més abundància i a partir de 1712, el del seu descens. Que l'ús del castellà domina sobre el català i creix al llarg de la guerra, excepte una recuperació els dos darrers anys, i que la forma literària dominant és el romanç, popular o culte, amb diversitat de formes poètiques. Alabrús és l'autora del treball més recent i més específic d'estudi de la guerra des del punt de vista de l'opinió.

La publicística és sempre tributària del poder i reflecteix els canvis en la correlació de forces al llarg de la guerra. A partir del seu estudi, Ricard García Cárcel¹⁹ ha obtingut tres perfils diferents de Felip V al llarg del

16. María Teresa PÉREZ PICAZO, *La publicística española en la Guerra de Sucesión*, Madrid, 1966, vol. I, p. 19.

17. M. T. PÉREZ PICAZO, 1966, vol. I, p. 329-350.

18. Rosa Maria ALABRÚS, *Felip V i l'opinió dels catalans*, Lleida, Pagès Editors, 2001, p. 15-21.

19. R. GARCÍA CÁRCCEL, 2002, ídem.

temps: rei legítim però francès (1701-1705), rei animós (1705-1707) i rei venjador (1707-1714).

Abans de 1704, la retòrica oficialista és superior a Catalunya que a Castella, potser per la presència del rei a les Corts i pel seu matrimoni amb Maria Lluïsa de Savoia. La publicística borbònica apareix globalment com a defensiva, mirant de legitimar la nova dinastia, glossant els mèrits personals del jove rei, atacant els austriacistes i desmentint l'acusació d'una presència majoritària de francesos en els càrrecs oficials. L'austriacisme apareix, inicialment, com un calaix de sastre, amb moltes sàtires als polítics que es mostraren complaents amb Felip V durant les Corts de Barcelona. Els fulletons mostren també la reaparició d'una vella relació hostil entre catalans i castellans.

Els anys 1705-1706 hi ha pocs textos favorables a Felip V i tots castellans, davant d'una enorme literatura austriacista, més emotiva que argumentada: elogi dels vigatans, rebuig dels botiflers, exaltacions de Carles, crítiques a Felip, glosses dels setges de Barcelona... Els anys 1707-1711 serien, en canvi, els de l'ofensiva publicística de Felip V, el temps dels grans textos borbònics, amb una nova exaltació del rei i una agressivitat creixent contra Catalunya, davant d'un austriacisme defensiu, que insisteix en el fantasma d'una monarquia universal dominada per França i amb acusacions religioses, abonades pel suport que el papa Climent XI dona el 1709 a Carles. La denúncia dels interessos econòmics que els diferents països defensen a la guerra s'accentua en aquests darrers anys.

Els últims tres anys de la guerra serien el contrast entre la solitud absolutista dels catalans i l'arrogància dels borbònics, amb la guerra globalment guanyada pel desistiment de Carles i l'abandó dels anglesos. Els tractats d'Utrecht i de Rastatt (1714) deixarien el futur de Catalunya com una qüestió exclusiva d'Espanya, malgrat les seguretats donades per Anglaterra en el tractat de Gènova de 1705. Sobre aquesta base, la publicística austriacista aconseguiria a última hora crear una mala consciència europea sobre el cas dels catalans, de manera que, en paraules de García Cárcel, «el discurs victimista català tindria més èxit mediàtic que l'arrogant exhibició de poder dels borbònics», ja que el radicalisme contra Catalunya de Felip V no fou vist com a «políticament correcte» a l'Europa de l'època. La duresa del setge de Barcelona de 1713-1714 —el cinquè sofert per la ciutat des de 1697— enfrontà fins i tot Felip V d'Espanya amb el seu avi Lluís XIV de França. Els propagandistes borbònics arribaren a acusar els catalans de pactar amb els turcs.

Al llarg de tota la guerra, no falten expressions de consciència sobre la manipulació de les notícies i sobre el control de la propaganda. Es troben en autors de l'època, com Narcís Feliu de la Penya,²⁰ a propòsit de

l'acció policial que pretén impedir el 1702 l'entrada a Barcelona de notícies inconvenients per als borbònics, i en historiadors com Josep Maria Torras,²¹ a propòsit de la campanya de les potències aliades per mantenir a Catalunya un clima favorable a Carles. Es troben també en romanços populars, com un austriacista que es queixa que

Per tots los cantons se troben
gacetistas de gran fama
que menten més que els pronòstics
y agust de sa boca xarran.²²

La caiguda dels conservadors i el retorn dels *whigs* al Govern britànic, l'agost de 1714, fou una esperança agònica per a la defensa de Barcelona. Els més destacats dels primers periodistes anglesos s'havien dividit en el cas d'acord amb les seves inclinacions polítiques: Joseph Addison i Richard Steele, *whigs*, foren sempre partidaris de la intervenció i contraris a Felip V, mentre que Jonathan Swift i Daniel Defoe abonaren l'evasió de responsabilitats defensada pels *tories* en pujar al poder.

6. Conclusions

Més enllà de la seva significació profunda en la història de Catalunya, l'11 de setembre de 1714 té relació amb un procés incipient de mundialització —un primer estadi del que avui coneixem com a globalització?— en un moment de canvi en el sentit de les relacions polítiques i econòmiques.

La Guerra de Successió a la corona d'Espanya té un sentit modern de guerra d'interessos estratègics:

— França i Anglaterra pretenen controlar i administrar segons la seva conveniència el declivi de l'imperi espanyol, com a estratègia política i econòmica.

— El perill d'una monarquia universal d'inspiració francesa, denunciat pels catalans, no és menor que l'afany anglès pel domini dels mars i la colonització d'altres continents, que donarà lloc al segon gran imperi colonial.

— El joc dels interessos econòmics de les burgesies mercantils creixents és més visible en el cas d'Anglaterra i Catalunya, que en els de França i Castella, on preval la percepció dels interessos polítics de les monarquies absolutes.

21. J. M. TORRAS RIBÉ, *La Guerra de Successió i els setges de Barcelona*, Barcelona, 1999, p. 70-71.

22. R. M. ALABRÚS, 2001, ídem.

— Anglaterra ha estrenat un segle abans que altres països l'acció política de partit, en un règim liberal d'arrel aristocràtica.

— A Catalunya, l'allunyament físic del rei d'ençà de la unió de les monarquies de Castella i Aragó, al segle xv, ha reforçat el funcionament de les antigues Corts medievals, en les quals destaca el paper polític dels representants del tercer estat o braç ciutadà en la defensa dels interessos de la burgesia mercantil.

Des del punt de vista de la història del periodisme destaca la percepció dels diferents ritmes de desenvolupament de les primeres formes de la premsa periòdica, en la línia del tipus d'anàlisi sobre factors de progrés i de retard, que vaig plantejar en l'anterior conferència d'IAMCR-AIERI-AIECS a Singapur 2000.²³

— Els estadis més desenvolupats del periodisme de l'època corresponen a les dues potències ascendents i oposades, periodisme informatiu i d'opinió en llibertat a l'Anglaterra liberal i premsa d'Estat de ja llarga tradició a França.

— El retard en la implantació a Espanya del model francès de gasetta oficial té a veure amb la inestabilitat política interior, el pes cultural de la santa Inquisició i el declivi de l'imperi espanyol.

— L'aparició d'una primera publicació periòdica a Barcelona correspon a uns anys d'adhesió política de Catalunya a la monarquia francesa.

— Tant l'imperi espanyol en declivi com l'imperi anglès en ascens són reticents a l'hora d'acceptar el desenvolupament de la premsa periòdica als seus territoris americans. Malgrat els nombrosos precedents de fulls de notícies no periòdics, no es pot parlar d'una primera gasetta mensual a l'Amèrica hispana fins a l'any 1722, en els mateixos anys que en els actuals Estats Units hi havia els primers intents de publicacions periòdiques.

La Guerra de Successió espanyola és, doncs, un moment de contrast entre l'emergència d'un primer periodisme liberal a Anglaterra, la tradició de la premsa d'Estat francesa, que rebrà un nou impuls durant el segle xviii gràcies a la Il·lustració, el reforçament per Felip V de la *Gaceta de Madrid* i la creació per Carlos III d'una *Gazeta de Barcelona*.

En aquest context, la utilització dels fulletons o fulls volants com a suport de la guerra d'opinió té un especial interès, ja que aquest tipus d'impresos continuarà tenint vigència arreu del continent durant tot el

23. Jaume GUILLAMET, «Factors of progress and delay in the journalism history», comunicació presentada a la Secció d'Història de la conferència d'AIECS-AIERI-IAMCR 2000 a Singapur. Una versió en català ha estat publicada amb el títol «Factors de progrés i retard en l'evolució del periodisme. El cas d'Espanya en un context d'història comparada», *Treballs de Comunicació*, núm. 17 (juny 2002), p. 121-136.

segle XVIII i, a Espanya, en part també del segle XIX, en plena emergència del liberalisme polític.

Altres referències bibliogràfiques sobre la Guerra de Successió

ALBAREDA, Joaquim (2002). *Felipe V y el triunfo del absolutismo: Cataluña en un conflicto europeo (1700-1714)*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.

DICKINSON, W. C.; HITCHCOCK, E. [comp.] (1998). *The War of the Spanish Succession, 1702-1713. A Selected Bibliography*. Wesport (Connecticut, EUA).

FRANCIES, D. (1975). *The First Peninsular War (1702-1713)*. Londres.

FREY, L.; FREY, M. [ed.] (1983). *The Treaties of the War of the Spanish Succession. An Historical and Critical Dictionary*. Wesport (Connecticut, EUA).

KAMEN, Henry (1974). *La Guerra de Sucesión en España, 1700-1715*. Barcelona.

LEÓN SANZ, V. (1993). *Entre Austrias y Borbones: el Archiduque Carlos y la Monarquía de España (1700-1714)*. Madrid.